

bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi

bitig Journal of Faculty of Letters

(Cilt/Volume: 3, Sayı/Issue: 5, Haziran/June 2023)

Rami Kışlası: II. Mahmud Devrinde

Aydın-Despotik Modernleşmenin Karargâhı

Çelik, Yüksel (2022), *Rami Kışlası: II. Mahmud Devrinde Aydın-Despotik Modernleşmenin Karargâhı*, İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları

Bilgehan OĞUZ

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı

bilgeoguz278@gmail.com

 ORCID 0000-0003-2236-844X

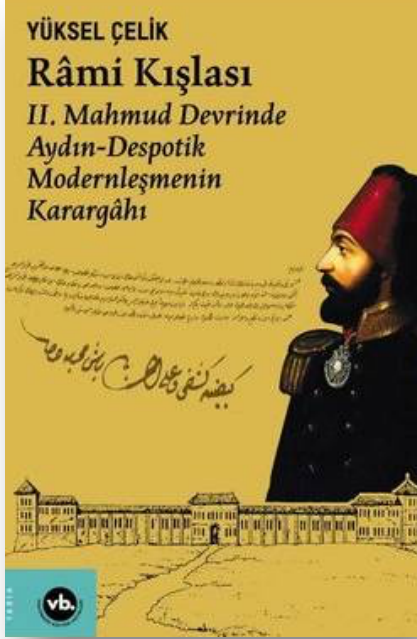
Kitap incelemesi/Book review

Geliş Tarihi/Received: 01.06.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 16.06.2023

Atıf/Citation

Oğuz, Bilgehan (2023), "Rami Kışlası: II. Mahmud Devrinde Aydın-Despotik Modernleşmenin Karargâhı", *bitig Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (5), 133-138.

İnsan, simgeler vasıtası ile düşünür. Bu simgeler ile simgenin temsil ettiği kavramlar/kelimeler arasında bir bağ kurulur. Simgelerin bizim için önem arz ettiği bir diğer hususta hatıralarımızın oluşmasına yaptıkları katkıdan kaynaklanır. Hatıralar, tatma, koklama, dokunma, görme ve işitme gibi beş duyumuzun bir araya geldiği durumlarda oluşur. Böylesi hatıraların olduğu bir yer bir toplumun birçok üyesi için benzer çağrışımlara neden oluyorsa böylesi mekânlara “hafıza mekânı” adı verilir. Hafıza mekânı, bazen bir anıt, bazen bir heykel, bazen bir bina, bazen de sadece bir harabe kalıntısı ya da ulu bir çınarın altındaki bir duvar olabilir. Tarihte yaşanan birtakım gelişme ve olaylar bu mekânlarda gerçekleştiği için mekân kavramı kültürel hafızanın pekiştirilmesinde önemli bir role sahiptir. İlk kez Pierre Nora'nın ortaya atmış olduğu “hafıza mekânı” kavramı da toplumsal hafızanın oluşmasında etkili olan mekânları ifade etmektedir (2006: 17.). Nora, hafıza mekânlarını başka bir çağın tanıkları ve sonsuzluk hayalleri olarak kabul etmektedir (2006: 23.). Bu anlamda tarihi anımsamaya ve anlatmaya çalışırken insanların hafızasında yer etmiş olan

mekânların işlevi oldukça fazladır. Sözü edilen hafıza mekânlarının oluşturmuş olduğu kültürel miras, kolektif belleğin güçlenmesine de olanak sağlamaktadır. Kültürel mirasın toplamı olan kolektif bellek, toplumsal bir biçimde üretilen, sonraki kuşaklara aktarılan ve devam ettirilen belleği oluşturmaktadır (Gider vd. 2022: 21). Burada kritiğini yapmaya çalışacağımız kitabın konusu olan Rami Kışlası da II. Mahmud devri reformlarının adeta simgesi haline gelmiş hatta Osmanlı tarzı despotik modernleşmesinin sembolü olarak kabul edilmiştir. Bu anlamda II. Mahmud devri reformlarına tepki geliştiren tebaa için olumsuz hatıraların kaynağı ya da bir hafıza mekânı konumundadır.

Burada incelediğimiz dönemin padişahı II. Mahmud, despotik modernleşme çabaları nedeniyle devrinde yaşayan tebaasının bir kesimi tarafından “gavur padişah” olarak kabul edilmiştir. Onun döneminde gerçekleştirilen ıslahat hareketleri ve modernleşmenin hakkıyla anlaşılabilmesi için bu ıslahat hareketleri ve modernleşme çabalarının simgesi olan hafıza mekânlarının da bilinmesi gerekir. Bu mekânlardan biri olan Rami Kışlası üzerine bugüne kadar bir çalışma yapılmamış olması, modernleşme tarihimiz açısından önemli bir eksiklik iken Prof. Dr. Yüksel Çelik, *Rami Kışlası: II. Mahmud Devrinde Aydın-Despotik Modernleşmenin Karargâhı* adlı eseriyle önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Osmanlı Devleti'nde XVIII. yüzyılda görülmeye başlanan yenilik hareketleri XIX. yüzyılda gerçekleştirilen köklü ıslahatlarla geliştirilmiş, özellikle idari ve askeri alanda birçok reform yapılmıştır. Dönemin reformcu padişahları olan III. Selim ve II. Mahmud devirlerinde bu anlamda önemli adımlar atılmıştır. Özellikle 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla birlikte askeri alanda köklü değişikliklere gidilmiştir. Nitekim Yeniçeri Ocağı'nın yerine oluşturulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye Ordusu'nun ihdasının ardından birtakım yeni askeri kurumların kurulması ve askeri binaların inşasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu anlamda yeni ordunun kışla ihtiyacı doğrultusunda Davudpaşa Sarayı ve Rami Çiftliği mevkiilerinde iki yeni kışlanın inşasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda 1827 yılında inşasına başlanan Rami Kışlası, modern anlamda teşkil edilen askeri mimarinin önemli örneklerinden biridir. Rami Kışlası, kısa sürede devletin askeri ve idari bir üssü haline gelmiş, devrin modernleşme faaliyetlerinin simgesi haline gelmiştir. Nitekim II. Mahmud, 1828-29

Osmanlı Rus Savaşı esnasında kışlayı iki yıl kadar idari ve askeri bir üs olarak kullanmıştır. Böylesine önemli bir rolü olan kışlanın henüz bir monografiye konu olmaması ise dikkat çekicidir. Bu eksikliği gören tarihçi Prof. Dr. Yüksel Çelik konu üzerine uzun ve zahmetli bir araştırmaya girişmiştir. Bu araştırmalar neticesinde, *Rami Kışlası: II. Mahmud Devrinde Aydın-Despotik Modernleşmenin Karargâhı* adlı eserini kaleme almıştır. Akademik bir metodolojiyle kaleme alınmış olması ve ayrıntılı bir kaynakçaya dayanması bakımından yetkin olan bu eser, 2022 yılında VakıfBank Kültür Yayınlarından çıkmıştır. Eserin başlığı, içeriğini kapsayacak şekilde seçilmiş olması bakımından beklentileri karşılamaktadır. Eserin kapağında modernleşmenin bir karargâhı olarak Rami Kışlası'nın ve bu kışlanın II. Mahmud dönemindeki önemine binaen padişahın görselinin sunulması, konu ile kapak arasında bir bağlantı sağlamaktadır.

Yazar Çelik, 2005 yılında doktora eğitimini İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlamış, *Hüsrev Mehmed Paşa Siyasi Hayatı ve Askeri Faaliyetleri (1756-1855)* başlıklı tezini hazırlamıştır. 2009 yılında doktora tezleri için verilen Prof. Dr. Işın Demirkent Tarih Ödülü'ne layık görülmüştür. Ayrıca, doktora tezini 2015 yılında *Şeyhül-Vüzera Koca Hüsrev Paşa- II. Mahmud Devrinin Perde Arkası* adıyla yayınlamış eserini ile telif eser dalında Türkiye Bilimler Akademisi ödülünü almıştır. Dolayısıyla Yakınçağ Osmanlı Tarihi'nin mimarlık, modernleşme ve askeri reform tarihi konularında uzmanlaşmış olan Çelik, bu alanda kitap, makale, bildiri vs. olmak üzere pek çok çalışmaya imza atmıştır.

Çelik'in mimarlık ve modernleşme alanında hazırlamış olduğu, *Rami Kışlası: II. Mahmud Devrinde Aydın-Despotik Modernleşmenin Karargâhı* adlı bu eseri; "İçindekiler", "Önsöz", "Giriş", beş bölüm ve "Değerlendirme ya da Sonuç Yerine", "Kaynakça", "Görsellerin Listesi", "Ekler", "Dizin"den oluşmaktadır. Toplam 269 sayfadır. Yazar, "Önsöz"de eserinin, sadece mimarlık tarihi çalışması değil, bir kışlanın tarihçesi olduğunu belirtmiştir. Arşiv vesikaları başta olmak üzere dönemin birinci el kaynaklarından istifade ederek mimarlık tarihçileri için doğru tarihi bilgiyi sunmayı amaçladığını ifade etmiştir. Çalışmasında Rami Kışlası'nın mimari özellikleri, yapım aşaması ve yapım tekniği, kullanılan malzemelerin niteliği vb. konular üzerinde durmuştur. Amaçlamış olduğu konuya geniş bir perspektiften bakan Çelik, eserinde akıcı ve sade bir dil kullanmıştır.

Çelik, eserin "Giriş" (s. 15-22) bölümünde İstanbul'un sivil ve askeri mimarisi üzerinde genel bir değerlendirmede bulunmuştur. Burada şu ana kadar yapılan çalışmalarda askeri mimari konusu üzerinde pek fazla durulmamasını eleştirmiştir. Aynı zamanda mimarlık tarihi çalışmalarında arşiv belgeleri gibi ana kaynakların kullanımındaki zorluklara değinmiş ve bu zorlukların alanda ciddi bir boşluk oluşmasına sebebiyet verdiğini belirtmiştir. Arşiv malzemesi ve literatürün eksikliğinin de bu gibi çalışmaların askıda kalmasına yol açtığını ifade eden Çelik, bu sorunun çözümü için mimarlık tarihçileri ile Osmanlı tarihçilerinin disiplinlerarası etkileşimde bulunarak konuya aydınlık getirilebilecekleri tavsiyesinde bulunmaktadır.

Çelik, eserinin "XIX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Osmanlı İmparatorluğu" (s. 23-37) adlı birinci bölümünde, Osmanlı Devleti'nin reform sürecine yer verirken Sultan III. Selim ve II. Mahmud dönemi olaylarını da anlatmış, böylece dönemin siyasi atmosferini de okuyucuya sunmuştur. Rami Kışlası'nın yapımı öncesinde gerçekleştirilen mimari çalışmalara da yer vermiştir. Modernleşme sürecinde Osmanlı başkentinde Türk-İslam mimarisinin geleneksel çizgisinin terk edilmeye başlandığını belirterek tasarım, üslup ve kurumsal zihniyette devletin Batı'ya yöneldiğini ifade etmiştir. Ayrıca, değişim sürecinin bazı aksaklıklarına ve eğitim alanında ihtiyaç duyulan modernleşmeye de işaret etmiştir. Mühendishane-i Berr-i Hümayun, Davudpaşa Kışlası, Maltepe Asker Hastanesi gibi yapıların görsellerini de kullanarak konunun zihinde daha iyi canlanmasını sağlamıştır. Kaynak kullanımında arşiv vesikalarından ve araştırma inceleme eserlerden faydalanmıştır.

"Doğuda ve Batıda İlk Kışla Yapıları" (s. 39-59) adlı ikinci bölümde, ilk olarak askeri kışlaların tarihsel süreçteki durumuna yer verilmiştir. Sözü edilen kışlaların çok eski devirlerden

itibaren var olduğu belirtilmiştir. Yapılan kazılar sonucunda Sümerler ile birlikte var olduğu anlaşılan kışla yapılarının, askeri birliklerin gelişimi ile Yeni Assur döneminde (M.Ö. 1000-610) sayısının arttığı belirtilmiştir. Roma döneminde ise sınırlara yakın bölgelerde barbar akınlarından korunmak için kışla yapımının devam ettiği aktarılmıştır. Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün ardından Roma lejyonlarının harp taktik ve tekniklerinin de ortadan kalkması ile askerlerin ikamet ettikleri mekânların değişim sürecinden geçtiği, bu değişim sürecine paralel olarak kışla yapılarının da fonksiyonel kışla yerleşkelerine dönüştüğü ve devamında gelişmiş askeri komplekslere evrildiği ifade edilmiştir.

Çelik, ikinci bölümde Osmanlı İmparatorluğu'ndaki kışla yapılarını, İstanbul'un fethini müteakip yeniçeriler için inşa edilmiş olan "Odalar" ile başlatmıştır. Burada Türk tarihinin vazgeçilmez unsuru olan çadıra da dikkat çekmiştir. Nitekim yazara göre Osmanlı İmparatorluğu'nda da önemini koruyan çadırlardan savaş dönemlerinde ordugâhlar oluşturulmuştur. Bu bu çadırılı ordugâhlar, Otağ-ı Hümayun etrafında konuşlandırılarak hazine, mutfak, banyo, hela, ibadet, idam vb. çadırları şeklinde düzenlenmiştir. Modern anlamda kışla yapılarının inşasına ise Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra başlanmıştır. Yazar bu geçiş sürecini, "Dergâh-ı Ali Yeniçeri Odaları", "Acemioğlanlar Kışlası", "Cebeciler Kışlası", "Topçu ve Top Arabacıları Kışlası", "Humaracı ve Lağımcı Kışlaları", "Süvari Kışlaları" nı alt başlıklarda değerlendirmiştir. Burada XIV. yüzyıldan XX. yüzyıla kadar İstanbul'un ilk kışlalarına dair örnek görseller vermiştir. Sözü edilen alt başlıklarda, modernleşme sürecinde önemli rol oynayan kişilerin girişimlerine de yer verilmiştir. Nitekim Baron de Tott, Sadrazam Halil Hamid Paşa, Comte de Bonneval, Sadrazam Topal Osman Paşa gibi kişiler bu anlamda öne çıkmaktadır. Neticede bu bölümde tarihi süreçteki kışla yapımı ve kullanımı genel bir tarihi perspektiften değerlendirilmiştir. Yine bu bölümde de yerli ve yabancı literatürden faydalanılmış ve dönemin kronikleri kullanılmıştır.

"İstanbul'da Modern Kışla Yapılarının Teşekkül Süreci" (s. 61-79) adlı üçüncü bölümde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması akabinde oluşturulan modern kışla prototiplerine yer verilmiştir. Çelik, XIX. yüzyılın ilk yarısındaki askeri yapılaşmayı, askeri sistemin yeniden organizasyonunu ve kışla inşaatlarının yoğunlaşma sürecini anlatırken Vaka-i Hayriyye öncesi ve sonrası olarak ikiye ayırmıştır. 1826 yılı sonrasında mimari alandaki faaliyetlerin yoğunluğuna işaret eden Çelik, bu anlamda teşkil edilen 1 idari yapı, 14 kışla, 11 okul, 12 hastane, 17 karakol, 4 fabrika, 4 silahhane, 2 depo ve 3 fırın olmak üzere toplam 68 adet askeri yapıya örnek vermiştir. Bu yapılar aynı zamanda devletin yüzünü Batı'ya döndüğünün somut örnekleri olmuştur. Nitekim III. Selim döneminde, Nizam-ı Cedid orduları için Tophane, Beyoğlu, Üsküdar ve Tersanede yaptırılan Levend Çiftliği Kışlası, Selimiye Kışlası gibi yapılar; II. Mahmud dönemi ile gelişen Davudpaşa, Rami, Kulelibahçe, Maltepe kışlaları gibi modern askeri yapılar bu anlamda önemlidir. Burada verilen bilgilerde Cabi Tarihi, Şanizade Tarihi gibi dönemin kroniklerinden ve jurnal varakalarından istifade edilmiş, görsel örneklerle de metin zenginleştirilmiştir.

"Rami Çiftlik-i Hümayunu Kışlağı" (s. 81-182) başlıklı dördüncü bölümde yalnızca Rami Kışlağı'na yer verilmiştir. Bu bölüm içerisinde "Rami Çiftliği ve Etrafında Oluşan Semt", "Mansure Ordusu'nun Kurulması ve Yeni Kışlaların İnşası", "Rami Kışlası İçin Yer Seçimi ve İnşaat Süreci", "Kışlanın Mimarinin Kimliği Meselesi", "Kışlanın Mimari Özellikleri", "Ek Yapılar ve Kışlanın Geçirdiği Onarımlar", "Kışlanın İdari ve Askeri Bir Üs Haline Gelmesi", "Sivil-Askeri Kıyafet Reformunun Vitrini Olarak Rami Kışlası", "Tasvir-i Hümayun'un İlk Asıldığı Yer Olarak Rami Kışlası", "Kışladaki Padişah ve Maiyetinin Baloya Daveti ve Yaşanan Tedirginlik", "Modern Askeri Eğitimin Üssü Olarak Rami Kışlası: Fünun-ı Harbiyye-i Mansure Mektebi" adlı alt başlıklar bulunmaktadır. Bu alt başlıklarda ilk olarak Rami Kışlağı'nın bulunduğu semtin adını Rami Mehmed Paşa'nın bölgede bulunan çiftliğinden aldığına değinilmiştir. Çelik, daha sonra doğru bilinen bir yanlışla işaret etmiştir. Nitekim, bazı çalışmalarda Rami Kışlası'nın II. Mustafa devrinde reisülküttaplık ve sadrazamlık yapan Rami Mehmed Paşa tarafından inşa ettirildiği ifade edilmektedir (Tuğlacı 1993: 35). Çelik'in iddiası ise gerçekte II.

Mustafa devrinde burada ilk askeri yapıların inşa edildiği doğru olmakla birlikte, inşa ettiren Rami Mehmed Paşa değil bizatihi devlet olduğu yönündedir. Söz konusu yapılar kışla hüviyetinden ziyade sefere çıkacak ordunun ihtiyaçlarını karşılayacak lojistik destek ve hizmet birimlerinden ibaret olmuştur. Aynı zamanda yazar, XVII. yüzyıl sonları ile XVIII. yüzyılın başlarına ait kroniklerde Rami Çiftliği'ndeki yapılar arasında kışlaya dair bir bilgiye rastlanmadığından söz etmiştir. Bu bahsi desteklemek için de Ahmed Cevad Paşa'nın *Tarih-i Askeri-i Osmani* adlı eserine atıfta bulunmuştur. Bölümün diğer bir alt başlığında Rami Kışlası için yer seçimi ve yapım aşamasından söz etmiştir. Bu anlamda yeni ordunun piyade ve süvari birlikleri için kışla inşalarının nereden başlanacağına dair yapılan görüşmelere yer vermiştir. Kışlanın mevkii ile ilgili olarak Vakanüvis Esad Efendi'nin *Esad Tarihi* ve *Üss-i Zafer* eserlerindeki değerlendirmelerinden faydalanmıştır. Rami Kışlası'nın önemli bir direniş noktası olması ve garnizon vazifesi görmesi gibi avantajlarına değinmiştir. Kışlanın inşaat alanının netleşmesinin ardından 1826 yılı sonlarında bina eminliğine atanan isimlerden bahsederken bununla birlikte inşanın başlamasının ardından yaşanan aksaklıklara değinmiştir. II. Mahmud'un yaşanan aksaklıkların giderilmesi noktasında vermiş olduğu talimatname sonucunda; Rami Kışlası'nın inşası şubat 1828 ortalarında tamamlanmıştır. Yazar, inşası tamamlanan kışlanın iç bölmeleri hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca, 1880 ve 1990 yıllarına ait kışlanın görsellerini paylaşmıştır. Daha sonra kışlanın yakınlarında hastane, değirmen, fırın vb. yapıların oluşturulduğundan söz etmiştir. Kışla mimarının kimliği meselesi konusunda da doğru bilinen yanlışlara işaret etmiştir. Nitekim Balyan ailesi ile ilgili çalışmalarda kışla mimarı Amira Krikor Balyan (Kirkor Kalfa) olarak verilmiştir (Tuğlacı 1993: 10). Yapılan bu bilgi hatası bazı tarihçiler tarafından eleştirilere konu olduğu (Akozan 1983: 1) gibi Çelik de Kirkor Kalfa'nın mimar değil inşaat sürecinde yer alan kalfalardan biri olduğunu ifade etmektedir.

Çelik, Rami Kışlası'nın örnek planlarına ve kışlanın işaret edildiği İstanbul haritasına yer vermiştir. II. Mahmud'un Rami Kışlası'ndaki ikameti üzerine Albay Comte Malaguzzeny tarafından kaleme alınan mufassal raporundaki bilgilerinden de istifade etmiştir. Kışla'nın geçirmiş olduğu onarımlar üzerinde durduktan sonra kışlanın idari ve askeri bir üs haline geldiğini belirtmiştir. Nitekim II. Mahmud 15 Eylül 1828 tarihinde kışlaya yerleşmiş ve 2 yıl kadar devlet işlerini buradan yürütmüştür. Yazar, bir alt başlıkta Rami Kışlası'nın, II. Mahmud'un kıyafet alanında başlattığı değişimindeki rolü üzerinde durmuştur. Bu anlamda kışlayı, "sivil-askeri kıyafet reformunun vitrini" olarak değerlendirmiştir. Bölümün son alt başlığında ise modern askeri eğitimin Rami Kışlası'nda da verilmeye başladığını ifade etmiştir. Genel olarak bu bölümde, arşiv vesikaları, kroniklerden istifade etmiştir.

Kitabın, "Kırım Savaşı'ndan Günümüze Rami Kışlası" (s. 183-216) başlıklı beşinci ve son bölümünde, 1853-56 yılları arasında gerçekleşen Kırım Savaşı esnasında kışlanın kullanılmasından günümüze kadar geçirdiği süreç işlenmiştir. Bu bölümde Çelik, doğru bilinen bazı yanlış bilgileri arşiv vesikalarından yararlanarak düzeltmeye çalışmıştır. Örneğin, daha önce yapılan bazı araştırmalarda Sultan Abdülmecid'in Rami Kışlası'nı karargâh olarak kullandığı şeklinde literatürde bir bilgi bulunmaktadır (Doğdu 2002: 280). Çelik, Kırım Savaşı esnasında Sultan Abdülmecid'in Rami Kışlası'nı karargâh olarak kullandığı bilgisinin yanlış olduğunu, Sultan Abdülmecid'in zaman zaman kışlayı denetlediğini fakat karargâh olarak kullanmadığını vurgulamıştır. Yararlanmış olduğu arşiv vesikaları sonucunda bu tezi çürütmüştür.

Çelik, bölümün alt başlıklarında Rami bölgesinin nüfus yoğunluğuna, kışlada etkisini gösteren kolera salgınına, İstanbul depremi sonrası kışlanın durumuna ve 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin kışladaki hazırlık sürecine değinmiştir. Eserin sonlarına doğru kışlanın yakın dönem içerisinde bakımsızlığına da değinen yazar, kışlanın 2000'li yıllarda harap olmuş olan görsellerine birkaç sayfada yer vermiştir. Kışlanın bakımsız hâlden kurtarılması için 2019-2020 yıllarında kışla sahasındaki otopark, futbol sahası ve gıda toptancı hali kalıntılarının tahliyesine yönelik çalışmalardan bahsetmiştir. 2022 yılına gelindiğinde ise kışlanın onarım ve restorasyonuna başlandığı görülmektedir. Yakın zamanda yetkililerce yapılan

açıklamada kışlanın kütüphane ve kültür merkezi olarak hizmete açılacağı bildirilmiştir. Böylece kışlanın kültür ve sanat hayatımızın önemli cazibe merkezlerinden biri olacağı vurgulanmıştır.

Sonuç itibariyle Çelik'in bu eserinde, II. Mahmud dönemi ile birlikte ivme kazanan modernleşme hareketleri esnasında oluşturulan askeri kışlaların, özelde Rami Kışlası'nın geniş bir tarihçesine yer verilmiştir. Rami Kışlası'nın tarihçesinden önce modernleşme dönemine dair detaylı veriler sunulması ve Osmanlı Devleti'nin askeri kışla tarihine ışık tutulması, konunun öncesi ve sonrası ile anlaşılmasına olanak sağlamıştır. Eserde kullanılan görsellerin zenginliği konu üzerinde görsel bir hafıza oluşmasını sağlamıştır. Bununla birlikte Osmanlı Arşivi vesikaları ve kronikler gibi birinci el kaynakların kullanılması çalışmaya bilimsellik ve güvenilirlik kazandırmıştır. Ayrıca, merak edenler için Rami Kışlası'na ait arşiv vesikalarının örneklerine de ekte yer verilmiştir.

Yüksel Çelik'in bu eseri ile vermiş olduğu detaylı bilgiler, Rami Kışlası'nın öneminin yalnızca mimari bir yapı olmadığını ortaya çıkarmıştır. Zira Rami Kışlası, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e kadar birtakım savaşlara, yeniliklere, salgın hastalık ve deprem gibi doğal afetlere, ihtilallere şahitlik etmiş önemli bir kurumdur. Bu tarihi yapının farklı hadiselerdeki konumuna yer verilmiş, bunu yaparken de zengin bir anlatıma başvurulmuştur. Çelik, yapıyı her yönü ile ele alarak başarılı bir eser ortaya koymuştur. Zengin tarihi veri içeren ilgili eserden hareketle söylenebilir ki araştırmalarda, tarihte rol oynayan kişilerin yanında önemli bir işleve sahip olan tarihi yapılara da dikkat edilmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

Akozan, Feridun (1983), "Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi" *Adlı Kitap ve Gerçekler*, İstanbul: Baha Matbaası.

Doğdu, Zuhâl Çetiner (2002), "Kışla Mimarisi", *Türkler Ansiklopedisi*, ed. H.C. Güzel, K. Çiçek, (XII), 178-189.

Gider, Sümeyye ve Zeynep Gül Ünal (2022), "Kolektif Bellek ve Kültürel Miras: Geç Osmanlı Dönemi İstanbul Koruyucu Sağlık Kurumları Üzerinden Bir İnceleme", *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, (22), 18-37.

Nora, Pierre (2006), *Hafıza Mekânları*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Tuğlacı, Pars (1993), *Osmanlı Mezarlığında Balyan Ailesi'nin Rolü*, İstanbul: Yeni Çığır Kitabevi.